

Категорія справи № 686/16892/20: Цивільні справи (з 01.01.2019); Справи позовного провадження; Справи у спорах, що виникають із сімейних відносин, з них; про позбавлення батьківських прав.

Надіслано судом: не визначено. Зареєстровано: 06.08.2021. Оприлюднено: 06.08.2021.

Дата набрання законної сили: 29.07.2021

Номер судового провадження: 61-6807ск21

Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

29 липня 2021 року

м. Київ

справа № 686/16892/20

провадження № 61-6807св21

Верховний Суд у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду:

Калараша А. А. (суддя-доповідач), Петрова Є. В., Ткачука О. С.,

учасники справи:

позивач - ОСОБА_1 ,

відповідач - ОСОБА_2 ,

треті особи: виконавчий комітет Хмельницької міської ради як орган опіки та піклування, Летичівська районна державна адміністрація як орган опіки та піклування,

розглянувши у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Хмельницького апеляційного суду від 29 березня 2021 року у складі колегії суддів: Корніюк А. П., П'єнти І. В., Талалай О. І. та додаткову постанову Хмельницького апеляційного суду від 12 квітня 2021 року у складі колегії суддів: Корніюк А. П., П'єнти І. В., Талалай О. І., у справі за позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_2 , треті особи: виконавчий комітет Хмельницької міської ради як орган опіки та піклування, Летичівська районна державна адміністрація як орган опіки та піклування, про позбавлення батьківських прав,

ВСТАНОВИВ:

Описова частина

Короткий зміст позовних вимог

У липні 2020 року ОСОБА_3 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 про позбавлення батьківських прав.

В обґрунтування позовних вимог ОСОБА_3 посилалася на те, що з 04 вересня 2004 року до 23 вересня 2011 року сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, в якому ІНФОРМАЦІЯ_1 народилася донька ОСОБА_4 .

З 07 липня 2012 року ОСОБА_3 перебуває у зареєстрованому шлюбі з іншим чоловіком - ОСОБА_5 , з яким разом із двома дочками: ОСОБА_4 і ОСОБА_6 (донька від іншого шлюбу) переїхали на постійне місце проживання

в с. Майдан-Вербецький Летичівського району Хмельницької області.

З часу розлучення відповідач практично не займався вихованням дитини та не бажав з нею спілкуватися, а з часу їх переїзду в с. Майдан-Вербецький Летичівського району Хмельницької області, ОСОБА_2 жодного разу не був у школі та у музичній школі, де навчається донька, не цікавився у педагогів її успіхами та потребами, батьківські збори та святкові ранки не відвідував. Донька ОСОБА_4 лише декілька разів спілкувалася з батьком по телефону.

Крім того, ОСОБА_3 вказує, що у її чоловіка є бажання подати заяву про усиновлення ОСОБА_4 , оскільки дитина вже 8 років росте в повноцінній сім'ї

і вважає свого вітчима батьком.

На думку позивача, відповідач не має до дитини батьківських почуттів і зазначає, що донька бажає змінити прізвище « ОСОБА_4 » на прізвище « ОСОБА_4 », оскільки мама, сестра ОСОБА_6 і вітчим мають таке прізвище. Проте на звернення ОСОБА_3 до відповідача із таким проханням, останній відмовився надати згоду.

Позивач також посилалася на те, що ОСОБА_2 не бере участі у матеріальному забезпеченні доньки та припинив виплату аліментів із квітня 2018 року, що свідчить про ухилення відповідача від виконання своїх батьківських обов'язків.

Зважаючи на викладене, ОСОБА_3 просила суд позбавити ОСОБА_2 батьківських прав відносно неповнолітньої доньки ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1.

Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області

від 28 січня 2021 року позов задоволено.

Позбавлено батьківських прав ОСОБА_2 відносно малолітньої

ОСОБА_10, ІНФОРМАЦІЯ_1.

Вирішено питання про розподіл судових витрат.

Задовольняючи позовні вимоги, суд першої інстанції виходив із того, що відповідач ухиляється від виконання батьківських обов'язків, не бажає змін у відносинах з дитиною, оскільки кроків із його боку щодо налагодження спілкування та контакту із дитиною здійснено не було.

Малолітня ОСОБА_4 перестала сприймати ОСОБА_2 як свого батька, вважає його сторонньою людиною, дії відповідача носять суто декларативний характер і, зважаючи на наявність у відповідача на утриманні ще двох дітей від іншого шлюбу та діючи в найкращих інтересах дитини, оскільки вітчим виявив бажання усиновити малолітню ОСОБА_4, суд вважав за необхідне позбавити ОСОБА_2 батьківських прав відносно доньки.

Короткий зміст рішення суду апеляційної інстанції

Постановою Хмельницького апеляційного суду від 29 березня 2021 року рішення Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області

від 28 січня 2021 року скасовано, ухвалено нове судове рішення, яким

у задоволенні позову відмовлено.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька, так і для дитини, і позбавлення допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків в кращу сторону неможливо та лише при наявності вини в діях батьків.

Враховуючи заперечення ОСОБА_2 проти задоволення позовних вимог, його звернення до органу опіки та піклування Лeticівської РДА щодо визначення способу участі у вихованні малолітньої ОСОБА_4, а також висновок органу опіки та піклування про недоцільність позбавлення батьківських прав, характеристику особи відповідача, з метою захисту інтересів дитини щодо її права на батьківське піклування, суд апеляційної інстанції вважав за необхідне відмовити в задоволенні позову про позбавлення ОСОБА_2 батьківських прав відносно малолітньої доньки ОСОБА_4.

Додатковою постановою Хмельницького апеляційного суду від 12 квітня 2021 року вирішено питання про розподіл судових витрат.

Додаткова постанова мотивована тим, що ухвалюючи судове рішення у справі, апеляційним судом не вирішено питання про судові витрати, тому з урахуванням положень частини першої статті 141 ЦПК України з позивача ОСОБА_3 на користь відповідача ОСОБА_2 слід стягнути 1 261,20 грн судового збору, сплаченого ним за подання апеляційної скарги.

Короткий зміст вимог касаційної скарги

У квітні 2021 року ОСОБА_3 засобами поштового зв'язку подала до Верховного Суду касаційну скаргу на постанову Хмельницького апеляційного суду від 29 березня 2021 року та додаткову постанову Хмельницького апеляційного суду від 12 квітня 2021 року, у якій, з урахуванням уточненої редакції, просить оскаржувані судові рішення скасувати та залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Надходження касаційної скарги до суду касаційної інстанції

Ухвалою Верховного Суду від 14 червня 2021 року відкрито касаційне провадження та витребувано матеріали справи з суду першої інстанції.

У червні 2021 року справу № 686/16892/20 передано до Верховного Суду.

Межі та підстави касаційного перегляду

Переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, перевіряє правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими (частина перша статті

400 ЦПК України).

Як на підставу касаційного оскарження ОСОБА_3 посиляється на пункти 1 та 4 частини другої статті 389 ЦПК України.

Касаційна скарга мотивована тим, що суд апеляційної інстанції повно та всебічно не дослідив обставини, що мають значення для справи, не дослідив зібрані у справі докази та мотивував рішення виключно на припущеннях відповідача.

Крім того, висновки апеляційного суду суперечать правовим висновкам, викладеним у постановвах Верховного Суду.

Так, у постанові Верховного Суду від 03 травня 2018 року у справі

№ 214/1048/15-ц зроблено висновок про те, що дитині надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду. Думка дитина має бути заслухана обов'язково.

Про важливість заслуховування думки дитини викладено також у постанові Верховного Суду від 18 липня 2018 року у справі № 206/3044/16-ц та

у рішенні ЄСПЛ від 18 грудня 2008 року у справі «Савіни проти України».

Разом із тим, апеляційним судом не враховано думку дитини, яка, будучи допитаною у судовому засіданні, зазначила, що з батьком вона не спілкується, ніяких подарунків від нього не отримувала, її вихованням займаються мама та вітчим. Пояснила, що не бажає спілкуватися з батьком, він для неї чужий.

Судом апеляційної інстанції не звернуто уваги на те, що ОСОБА_2 тривалий час не піклується про фізичний і духовний розвиток дитини, не займається її навчанням, підготовкою до самостійного життя, не спілкується з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення, не надає дитині доступ до культурних і духовних цінностей, що підтверджує винну поведінку батька у свідомому нехтуванні своїми обов'язками.

Посилання апеляційного суду на дії ОСОБА_2, спрямовані на зміну ставлення до дитини, є безпідставними, оскільки суд не звернув уваги, що такі дії вчинені лише після звернення позивача із позовною заявою про позбавлення батьківських прав.

Доводи інших учасників справи

У липні 2021 року ОСОБА_2 подав до Верховного Суду відзив на касаційну скаргу ОСОБА_3, у якому просить касаційну скаргу залишити без задоволення, а оскаржувані постанови апеляційного суду - без змін.

Відзив мотивовано безпідставністю доводів касаційної скарги, оскільки відповідач як батько малолітньої ОСОБА_4 заперечує проти позбавлення його батьківських прав, що є крайнім, виключним та надзвичайним способом впливу на недобросовісних батьків.

Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення батьківських прав вже може свідчити про його інтерес до дитини, що підтверджується правовою позицією ЄСПЛ, викладеною у рішенні «Хант проти України»,

та постановвах Верховного Суду від 29 липня 2020 року у справі

№ 205/6933/19, від 27 липня 2020 року у справі № 523/16358/18 та інших.

Аналіз відзиву на касаційну скаргу свідчить про наявність клопотання про розгляд справи у режимі відеоконференції.

Фактичні обставини справи, встановлені судами

Судами встановлено, що ОСОБА_2 та ОСОБА_3 з 04 вересня 2004 року до 23 вересня 2011 року перебували у зареєстрованому шлюбі, який розірвано рішенням Хмельницького міськрайонного суду від 23 вересня 2011 року, що набрало законної сили 04 жовтня 2011 року (а. с. 13, т. 1).

ОСОБА_2 та ОСОБА_3 є батьками ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, що підтверджується копією свідоцтва про народження серії

НОМЕР_1 від 09 грудня 2008 року (а. с. 11, т. 1).

Згідно зі свідоцтвом про зміну імені серії НОМЕР_2 від 09 грудня

2011 року ОСОБА_1 змінила ім'я на ОСОБА_1 (а. с. 12, т. 1).

Договором від 23 січня 2012 року, укладеним між ОСОБА_2

та ОСОБА_1, визначено місце проживання доньки ОСОБА_4 з матір'ю; встановлено, що з лютого 2012 року і до досягнення дитиною повноліття ОСОБА_2 сплачує аліменти на утримання доньки ОСОБА_4 в сумі і від

усіх видів його заробітку; ОСОБА_2 взяв на себе зобов'язання надавати матеріальну допомогу дитині, брати участь у додаткових витратах,

а позивач - використовувати кошти за призначенням, забезпечувати безперешкодне спілкування ОСОБА_2 із його донькою та ін. (а. с. 86, т. 1).

07 липня 2012 року позивач уклала шлюб із ОСОБА_5 , у якому ІНФОРМАЦІЯ_4 народилася спільна дитина ОСОБА_6 , що підтверджується копією свідоцтва про шлюб серії НОМЕР_3 від 07 липня 2012 року та копією свідоцтва про народження серії НОМЕР_4 (а. с. 14, 15, т. 1)

Рішенням Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області

від 09 квітня 2013 року з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_3 на утримання доньки ОСОБА_4 стягнуто аліменти в розмірі 350,00 грн щомісячно, починаючи з 22 січня 2013 року і до повноліття дитини (а. с. 19, т. 1).

15 травня 2013 року Хмельницьким міськрайонним судом Хмельницької області видано виконавчий лист на виконання вказаного вище рішення

(а. с. 20, т. 1).

У заявах ОСОБА_3 від 20 березня 2018 року, що адресовані начальнику Віньковецького РВ ДВС ГТЮУ у Хмельницькій області, позивач просила про закінчення виконавчого провадження відносно ОСОБА_2 у зв'язку із фактичним виконанням рішення суду, оскільки аліменти сплачуються боржником щомісячно та в повному обсязі і у зв'язку з відсутністю у ОСОБА_3 претензій по сплаті аліментів. У зв'язку з цим старшим державним виконавцем Віньковецького РВ ДВС ГТЮУ у Хмельницькій області винесено постанову про закінчення виконавчого провадження № 38373083 (а. с. 87-89, т. 1).

20 травня 2020 року ОСОБА_3 звернулася до ОСОБА_2 із письмовим проханням з'явитися до Хмельницького МВ ДРАЦС Центрально-Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції для надання згоди на зміну прізвища доньки ОСОБА_4 з « ОСОБА_4 » на « ОСОБА_4 » (а. с. 21-22, т. 1).

Також встановлено, що ОСОБА_2 із 05 березня 2015 року перебуває

у зареєстрованому шлюбі з ОСОБА_15 та є батьком дітей ОСОБА_16 ,

ІНФОРМАЦІЯ_5 , та ОСОБА_17 , ІНФОРМАЦІЯ_6 , і проживає в квартирі

АДРЕСА_1 (а. с. 91-94, т. 1).

Відповідно до рішення комісії з питань захисту прав дитини Летичівської РДА від 19 серпня 2020 року № 44 комісія вважає за недоцільне позбавляти ОСОБА_2 батьківських прав відносно малолітньої доньки ОСОБА_4 ,

ІНФОРМАЦІЯ_1 ; зобов'язано ОСОБА_2 неухильно виконувати свої батьківські обов'язки щодо малолітньої доньки ОСОБА_4 та попереджено ОСОБА_2 про позбавлення його батьківських прав відносно малолітньої доньки ОСОБА_4 у разі подальшого ухилення від виконання батьківських обов'язків (а. с. 132, т. 1).

Згідно з висновком Летичівської РДА як органу опіки та піклування

від 19 серпня 2020 року № 14 з метою захисту прав та законних інтересів дитини ОСОБА_4 орган опіки та піклування вважає за недоцільне у судовому порядку вирішення питання щодо позбавлення ОСОБА_2 батьківських прав відносно малолітньої доньки ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_7 . Зобов'язано ОСОБА_2 неухильно виконувати свої батьківські обов'язки щодо малолітньої доньки ОСОБА_4 , а також попереджено ОСОБА_2 про позбавлення його батьківських прав відносно малолітньої доньки ОСОБА_4 у разі подальшого ухилення від виконання батьківських обов'язків (а. с. 155-156, т. 1).

Постановою Хмельницького апеляційного суду від 02 жовтня 2020 року постанову Летичівського районного суду Хмельницької області

від 08 вересня 2020 року стосовно ОСОБА_2 скасовано та прийнято нову постанову, якою визнано ОСОБА_2 винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого частиною першою статті 184 КУпАП. На підставі пункту 7 статті 247 КУпАП закрито провадження в справі у зв'язку із закінченням на момент розгляду справи строків, передбачених статтею

38 КУпАП (а. с.170-171, 185, т. 1).

Ухвалою Верховного Суду від 27 жовтня 2020 року відмовлено адвокату Ключуку В. П. в інтересах ОСОБА_2 у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою на постанову Хмельницького апеляційного суду

від 02 жовтня 2020 року в справі про адміністративне правопорушення

(а. с. 187, т. 1).

31 серпня 2020 року ОСОБА_2 звернувся до органу опіки та піклування Летичівської РДА щодо визначення способу участі у вихованні дитини ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , і ця заява розглядалася на засіданні комісії з питань захисту прав дитини 23 вересня 2020 року та

20 листопада 2020 року, однак за відсутності заінтересованої особи, зокрема матері дитини ОСОБА_3 з поважних причин та встановлення істотних обставин, що мають істотне значення, розгляд цього питання станом на час розгляду справи не завершено. Ці обставини підтверджуються листами Хмельницької РДА від 26 січня 2021 року за № 69/01-012/2021-Л,

від 04 лютого 2021 року за №40/16-2021/21 (а. с. 183-184, 212-213, т. 1).

Мотивувальна частина

Позиція Верховного Суду

Згідно з частиною третьою статті 3 ЦПК України провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи.

Відповідно до частини другої статті 389 ЦПК України (тут і далі -

у редакції, чинній на час подання касаційної скарги) підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Перевіривши доводи касаційної скарги у межах та з підстав касаційного перегляду, вивчивши аргументи, викладені у відзиві, Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що касаційна скарга підлягає залишенню без задоволення з огляду на наступне.

Мотиви, з яких виходить Верховний Суд, та застосовані норми права

Відповідно до частини третьої статті 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Частиною першою статті 8 Закону України «Про охорону дитинства» передбачено, що кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку.

Виховання в сім'ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці (частина перша статті 12 Закону України «Про охорону дитинства»).

Частиною сьомою статті 7 СК України передбачено, що дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованою Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789-ХІІ (далі - Конвенція про права дитини), іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до пунктів 1, 2 статті 3 Конвенції про права дитини в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Дитині забезпечується такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом.

Статтею 9 Конвенції про права дитини визначено, що держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини.

Підстави позбавлення батьківських прав передбачені частиною першою статті 164 СК України.

Зокрема, вказаною нормою визначено, що мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він: не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини; жорстоко поведуться з дитиною; є хронічними алкоголіками або наркоманами; вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва; засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини.

Статтею 165 СК України визначено, що право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав мають один із батьків.

Звертаючись до суду із позовною вимогою про позбавлення батьківських прав ОСОБА_2 стосовного його малолітньої дитини ОСОБА_4, ОСОБА_3 посилалася, зокрема на те, що відповідач ухиляється від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини.

Тлумачення пункту 2 частини першої статті 164 СК України дозволяє зробити висновок, що ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Згідно зі статтею 166 СК України позбавлення батьківських прав є винятковою мірою, яка тягне за собою надзвичайні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини.

Позбавлення батьківських прав (тобто прав на виховання дитини, захист її інтересів, на відібрання дитини в інших осіб, які незаконно її утримують, та ін.), що надані батькам до досягнення дитиною повноліття і ґрунтуються на факті спорідненості з нею, є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківських обов'язків, а тому питання про його застосування слід вирішувати лише після повного, всебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема ставлення батьків до дітей.

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальнонавчаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти.

Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками. Крім того, зазначені чинники, повинні мати систематичний та постійний характер.

Таким чином, позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо і лише при наявності вини у діях батьків.

Відповідно до частини першої статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) у рішенні від 07 грудня

2006 року у справі «Хант проти України» (заява № 31111/04) наголошував на тому, що питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав також міг свідчити про його інтерес до дитини.

У рішенні від 16 липня 2015 року справі «Мамчур проти України» (заява

№ 10383/09) ЄСПЛ зауважував, що оцінка загальної пропорційності будь-якого вжитого заходу, що може спричинити розрив сімейних зв'язків, вимагатиме від судів ретельної оцінки низки факторів та залежно від обставин відповідної справи вони можуть відрізнитися. Проте необхідно пам'ятати, що основні інтереси дитини є надзвичайно важливими. При визначенні основних інтересів дитини у кожному конкретному випадку необхідно враховувати дві умови: по-перше, у якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним.

Звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав має передувати виважена та ґрунтовна підготовка, збір необхідної доказової бази, адже більшість чинників, які є підставою для прийняття позитивних рішень у вказаній категорії справ, мають оціночний характер, залежать від конкретних обставин справи та особистості учасників цих правовідносин.

При вирішенні такої категорії спорів судам слід мати на увазі, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, вирішення сімейних питань, на який вони йдуть лише у виняткових випадках, і головне - за наявності достатніх та переконливих доказів, що характеризують особистості батька й матері як особи, що становить реальну загрозу для дитини, її здоров'я та психічного розвитку.

Дитина має право на особливе піклування та повинна мати свободу вибору щодо своїх батьків.

Аналізуючи встановлені факти у контексті позбавлення батьківських прав, суди повинні зважувати на те, що позбавлення батьківських прав на дитину вже несе в собі негативний вплив на свідомість дитини, та застосовувати цей захід як крайню міру впливу та захисту прав дитини.

Таким чином, позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, який слід розглядати як виключний і надзвичайний спосіб впливу на недоброчесних батьків.

Аналогічний правовий висновок викладено в постановках Верховного Суду від 11 вересня 2020 року у справі № 357/12295/18, від 29 квітня 2020 року

у справі № 522/10703/18, від 13 квітня 2020 року у справі № 760/468/18,

від 11 березня 2020 року у справі № 638/16622/17, від 02 жовтня 2019 року

у справі № 461/7387/16-ц, від 08 травня 2019 року у справі № 409/1865/17-ц. Судова практика щодо застосування положень статті 164 СК України

є усталеною.

Однакове застосування закону забезпечує загальнообов'язковість закону, рівність перед законом та правову визначеність у державі, яка керується верховенством права. Єдина практика застосування законів поліпшує громадське сприйняття справедливості та правосуддя, а також довіру до відправлення правосуддя.

Права батьків і дітей, які засновані на спорідненості, становлять основоположну складову сімейного життя, а заходи національних органів, спрямовані на реалізацію цих прав, є втручанням у права, гарантовані статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків.

Ураховуючи викладене, суд апеляційної інстанції на підставі належним чином оцінених доказів, дійшов правильного висновку про те, що підстави, передбачені частиною першою статті 164 СК України для позбавлення відповідача батьківських прав, відсутні. Батько дитини бажає спілкуватися з донькою, проти позбавлення батьківських прав заперечує, ініціював питання про визначення способу участі у вихованні дитини ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , а факт позбавлення батьківських прав слід розглядати як крайній захід сімейно-правового характеру, який застосовується до батьків, що не забезпечують належного виховання своїх дітей. При цьому позивачем не надано беззаперечних доказів, які б свідчили про ухилення відповідача від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та його винної поведінки. Крім того, суд апеляційної інстанції взяв до уваги рішення комісії з питань захисту прав дитини Летичівської РДА

від 19 серпня 2020 року № 44 та висновок Летичівської РДА як органу опіки та піклування від 19 серпня 2020 року № 14 про недоцільність вирішення питання щодо позбавлення ОСОБА_2 батьківських прав відносно малолітньої доньки ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_7 .

З урахуванням якнайкращих інтересів дитини, бажання відповідача брати участь у вихованні та спілкуванні з донькою та з огляду на відсутність виключних підстав для позбавлення ОСОБА_2 батьківських прав, Верховний Суд погоджується з висновками суду апеляційної інстанції про відмову в задоволенні позову про позбавлення відповідача батьківських прав.

Посилання касаційної скарги як на підставу для позбавлення батьківських прав на те, що відповідач мав заборгованість зі сплати аліментів,

не спілкується з дитиною, безпідставні, оскільки судами не встановлено винної поведінки відповідача. Крім того, виконавче провадження відносно ОСОБА_2 закінчено у зв'язку із фактичним виконанням рішення суду за заявою позивача ОСОБА_3 .

Доводи касаційної скарги про неврахування судом апеляційної інстанції доказів, поданих позивачем, направлені виключно на переоцінку доказів, що знаходиться поза межами повноважень суду касаційної інстанції.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 373/2054/16-ц (провадження № 14-446цс18) викладено правовий висновок про те, що встановлення обставин справи, дослідження та оцінка доказів є прерогативою судів першої та апеляційної інстанцій. Суд касаційної інстанції не наділений повноваженнями втручатися в оцінку доказів та їх переоцінювати згідно з положеннями статті 400 ЦПК України.

Таким чином, Верховний Суд як суд права не має повноважень втручатися в оцінку доказів, надану судами першої та апеляційної інстанцій, вдатися до переоцінки доказів та підміняти собою апеляцію.

Доводи касаційної скарги, спрямовані на невідповідність висновків суду апеляційної інстанції правовим висновкам Верховного Суду, викладеним

у постанові від 03 травня 2018 року у справі № 214/1048/15-ц, у постанові

від 18 липня 2018 року у справі № 206/3044/16-ц в частині важливості заслуховування думки дитини, колегія суддів відхиляє, оскільки правовідносини у цих справах не є подібними зі справою, яка переглядається, у них встановлені різні фактичні обставини та підстави звернення до суду.

Так, у справі № 214/1048/15-ц із позовом про позбавлення батьківських прав звернувся орган опіки та піклування, посилаючись на те, що батьки ведуть аморальний спосіб життя, зловживають спиртними напоями, не приділяють достатньої уваги дітям. Оскільки перебування дітей у родині загрожувало їх життю та здоров'ю, виконкомом було прийнято рішення про відібрання шістьох малолітніх дітей та тимчасове владштування їх до державних закладів. У вказаній справі Верховний Суд скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій, якими в задоволенні позову відмовлено, та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції у зв'язку з тим, що суди не з'ясували, чи зазнаватимуть діти, якщо батьків не позбавлять батьківських прав, жорстокого поводження, чи страждатимуть діти через відсутність піклування, через неповноцінне виховання та відсутність емоційної підтримки з урахуванням думки дитини.

Таким чином, фактичні обставини справи, підстави позову та нормативно-правове регулювання спірних правовідносин у зазначеній справі не є тотожними зі справою, що переглядається.

У справі № 206/3044/16-ц орган опіки та піклування звернувся із позовом про позбавлення батьківських прав, передання дітей та стягнення аліментів. Позов мотивовано тим, що відповідачі не спроможні створити належні умови для проживання, виховання та навчання дітей, оскільки вони не працюють, допомогу на утримання дітей використовують не за призначенням, постійно вживають спиртні напої, вчиняють сварки у присутності дітей, влаштовують бійки та ображають дітей. Мати у стані алкогольного сп'яніння не контролює свою поведінку та поведінку співмешканця, який застосовує фізичну силу до неї та до дітей. У цій справі Верховний Суд скасував рішення суду апеляційної інстанції та направив справу на новий розгляд, оскільки суд не дослідив надані позивачем докази, не перевіряв наявність або відсутності підстав для застосування статті 164 СК України і позбавлення батьківських прав відповідачів крізь призму врахування якнайкращих інтересів дітей,

не звернув увагу на жорстоке поводження відповідача з дітьми та не надав цьому факту правової оцінки, а також не з'ясував особисту думку дітей, які на момент розгляду справи у суді досягли відповідного віку. З огляду на підстави позовів, їх нормативно-правове регулювання, вказана справа також не є тотожною зі справою, що переглядається.

Верховний Суд наголошує, що подібність правовідносин означає, зокрема, тотожність об'єкта та предмета правового регулювання, а також умов застосування правових норм. Зміст правовідносин із метою з'ясування їх подібності в різних рішеннях суду касаційної інстанції визначається обставинами кожної конкретної справи.

При цьому, під судовими рішеннями у справах зі спорів, що виникли з подібних правовідносин, необхідно розуміти, зокрема, такі, де аналогічними є предмет спору, підстави позову, зміст позовних вимог та встановлені фактичні обставини, а також має місце однакове матеріально-правове регулювання спірних правовідносин. З'ясування подібності правовідносин у рішеннях суду (судів) касаційної інстанції визначається з урахуванням обставин кожної конкретної справи.

Крім того, колегія суддів наголошує, що думка дитини не повинна бути абсолютною для суду, якщо вона не буде відповідати та сприяти захисту прав та інтересів дитини. Ураховуючи думку дитини, суди повинні розуміти, що малолітня дитина є вразливою до маніпуляцій зі сторони дорослих,

а також враховувати всі обставини, що могли спричинити формування саме такого бажання в дитини, оскільки при вирішенні спору, що стосується вкрай чутливої сфери правовідносин, а дитина потребує уваги, підтримки і любові обох батьків, суди повинні ґрунтовно

дослідити та оцінити всі обставини справи, надати належну правову оцінку доказам: кожному конкретно взятому та у їх сукупності.

З огляду на зазначене, виходячи зі встановлених на підставі належним чином оцінених у сукупності доказів, обставин справи та з підстав, передбачених вищевказаними нормами матеріального права, з урахуванням релевантної практики Верховного Суду та ЄСПЛ, висновок суду апеляційної інстанції про відмову в задоволенні позовних вимог ОСОБА_3

про позбавлення батьківських прав ОСОБА_2 відносно малолітньої доньки ОСОБА_4 є правильним.

У зв'язку з відсутністю підстав для скасування постанови апеляційного суду про відмову в задоволенні позову, відсутні також підстави для скасування додаткової постанови Хмельницького апеляційного суду від 12 квітня

2021 року, якою вирішено питання про розподіл судових витрат, оскільки Верховним Судом не встановлено порушення норм процесуального права при її прийнятті.

Оскільки доводи касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, висновків суду апеляційної інстанції не спростовують, на законність та обґрунтованість оскаржуваного судового рішення не впливають, судові процедури повинні бути справедливими для всіх учасників процесу, що відповідає положенням статті 6 Конвенції, а тому колегія суддів вважає за необхідне залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржуване судове рішення - без змін.

Згідно з частиною третьою статті 401 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення - без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.

Щодо клопотання ОСОБА_2 про розгляд справи в режимі відеоконференції

Відповідно до частини першої статті 212 ЦПК України учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судові засідання визнана судом обов'язковою.

Відповідно до частини першої статті 402 ЦПК України у суді касаційної інстанції скарга розглядається за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи з урахуванням статті 400 цього Кодексу.

Оскільки колегією суддів не приймалося рішення про виклик учасників справи для надання пояснень у справі, такої необхідності колегія суддів не вбачає, то підстав для проведення судового засідання в режимі відеоконференції немає.

Керуючись статтями 212, 400, 401, 416 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

У задоволенні клопотання ОСОБА_2 про участь у розгляді справи в режимі відеоконференції відмовити.

Касаційну скаргу ОСОБА_1 залишити без задоволення.

Постанову Хмельницького апеляційного суду від 29 березня 2021 року

та додаткову постанову Хмельницького апеляційного суду від 12 квітня

2021 року залишити без змін.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною та оскарженню не підлягає.

Судді:

А. А. Калараш

Є. В. Петров

О. С. Ткачук